

До питання створення національної довідкової служби енциклопедично-освітнього спрямування

Сергій Болтівець

*Державний інститут сімейної та молодіжної політики
Міністерства молоді та спорту України,
Київ, Україна*

Резюме: Стаття висвітлює питання необхідності створення національної довідкової служби, що функціонувала б у вигляді безкоштовної телефонної лінії і, можливо, базувалася б на основі сучасних українських енциклопедичних ресурсів. Поява такої служби обґрунтована у зв'язку з міжнародним соціальним рухом ціложиттєвого навчання (lifelong learning), яким в Україні опікується Всеукраїнське координаційне бюро Міжнародної громадсько-державної програми «Освіта дорослих України». Концепція ціложиттєвого навчання відстоює науково виважену ідею про здатність людини навчатися в будь-якому віці. Її визначено Радою Європи важливим компонентом європейської соціальної моделі. Відповідно, одним із завдань європейських держав є забезпечення прагнень громадян до розвитку, отримання ними освіти впродовж усього життя. Ідея створення національної довідкової служби в Україні ґрунтується на досвіді європейських країн, зокрема Великої Британії, у якій діє служба «LearnDirect» («Навчання навпростець»).

Ключові слова: енциклопедичне знання, енциклопедії, ціложиттєве навчання, освіта для дорослих, «Навчання навпростець».

On the modeling of a national encyclopedic-and-educational service

Serhii Boltivets

*State Institute of Family and Youth Policy,
Ministry of Youth and Sports of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

Abstract: The article defends the necessity to establish a national help service titled *Navchannia Navprostets (Learn Direct)*. It would be a not-for-profit telephone line based on modern encyclopedias of Ukraine. The creation of such a service is justified by the Lifelong Learning as an international social movement, which in Ukraine is supervised by the Ukrainian Coordination Bureau of the International Public-State Program Adult Education in Ukraine. The concept of lifelong learning is upheld by the scholarly explained idea of a human ability to learn at any age. It has been identified by the Council of Europe as an important component of the social model of Europe. Accordingly, one of the tasks of the European states is to ensure the citizens' aspirations for development and to receive lifelong education. The idea of starting up the national help service in Ukraine is based on the experience of European countries, first of all, we mean a service in the UK (*Learndirect*).

Keywords: encyclopedic knowledge, encyclopedias, lifelong learning, adult education, *Learndirect*, International Adult Learners' Week.

Одним із завдань будь-якої державної (національної) енциклопедії є єднання дорослих громадян кожної країни у їхніх уявленнях про себе і світ. Енциклопедія – це найавторитетніше джерело знань про кожну країну, а тому вона належить до атрибутів державності так само, як гімн, герб і прапор. Вони вирізняють державу серед інших у світі, визначають її неповторність. Однак лише за енциклопедією можлива оцінка духовно-інтелектуальної і матеріальної вартості того, чим володіє і що здатна створити власними зусиллями кожна держава.

1999 року на мене поклали місію готувати й здійснити приєднання України як держави до всесвітнього руху країн-членів ООН у проведенні першого Міжнародного тижня освіти дорослих (*International Adult Learners' Week*), що поєднав події, які відбуваються під час національних тижнів для можливості перейняти досвід інших країн у проведенні цього свята, сприяти співробітництву організацій, що працюють в царині надання освіти дорослим громадянам. Офіційним початком Міжнародного тижня освіти дорослих стало засідання «Платформа для майбутнього» 8 вересня 2000 року в м. Ганновері (Німеччина) під час Міжнародної виставки «Експо–2000», що була заключним засіданням дискусії «Побудова суспільства, яке навчається – знання, інформація і людський розвиток» (*Building Learning Societies – Knowledge, Information and Human Development*) і водночас початком Міжнародного тижня освіти дорослих ООН і ЮНЕСКО¹.

Для відображення участі держави в проведенні першого національного Тижня освіти дорослих в Україні мною був підготовлений і виданий у встановленому порядку наказ Міністерства освіти і науки України від

¹ Докладніше про Міжнародний тиждень освіти дорослих у Ганновері 2000 року див.: [Weil, Martinez].

08. 08. 2000 року № 370 «Про проведення Міжнародного тижня освіти дорослих». Цим наказом був затверджений склад організаційного комітету з проведення цієї події в додатку № 1, програма заходу в додатку № 2 і «Методичні рекомендації до програми проведення першого в Україні Міжнародного тижня освіти дорослих» у додатку № 3.

У підготовлених методичних рекомендаціях висвітлено зарубіжний досвід проведення національних тижнів навчання дорослих багатьох країн, та особливу увагу ми привернули до досвіду Великої Британії, яка і є ініціаторкою проведення тижнів навчання дорослих на роботі, починаючи від 1992 року. Так, у цій країні працює постійна телефонна лінія допомоги, яка має назву «Навчання навпростець» і діє за телефоном у Лондоні 080-100-900 безкоштовно. Її основне завдання – надавати в конфіденційній формі інформацію і поради щодо освіти й працевлаштування. Досвідчені консультанти працюють весь рік від 9-ї до 20-ї години щодня з понеділка до п'ятниці та від 9-ї до 12-ї години щосуботи. Під час проведення тижня освіти дорослих лондонська лінія «Навчання навпростець» оснащується додатковими каналами й ресурсами для обробки збільшеної кількості запитів розширеної тематики. Для людей з вадами слуху забезпечують письмове спілкування за тим же безкоштовним номером. Кожній людині, якщо вона одержує допомогу як безробітна, надсилають інформацію про проведення тижня із запрошенням зателефонувати. Консультанти лінії розшукають потрібні освітні курси і нададуть інші освітні послуги для будь-кого, хто зателефонував.

У Великій Британії центральний організаційний комітет, що забезпечує проведення національного тижня освіти дорослих, діє за такими напрямками:

- забезпечення фінансування проекту;
- здійснення планування;
- пошук підтримки й залучення до участі в заході різноманітних професійних організацій, освітніх установ, державних і приватних підприємств;
- розроблення маркетингової стратегії;
- розроблення й виготовлення роздаткових матеріалів для організацій-учасниць, зокрема інформаційних листів, плакатів, футболок, листівок тощо;
- підтримка координаторів у різних місцевостях країни, забезпечення контактування між ними;
- розвиток зв'язків із пресою на всіх рівнях;
- розвиток комунікації зі всіма основними партнерами;
- забезпечення політичної підтримки на всіх рівнях;

- залучення нових організацій (музеї, супермаркети, в'язниці, спортивні центри, бібліотеки) до співпраці у сфері навчання дорослих людей країни.

Варто відзначити співмірність змістової спрямованості енциклопедичного знання і міжнародних тижнів освіти дорослих ЮНЕСКО в Україні. Так, упродовж перших трьох років ці заходи мали універсальну спрямованість, а, починаючи від 2003 року, почала виявлятися тематична спрямованість національних тижнів освіти дорослих (як і в інших країнах-членах ООН, які проводять відповідні заходи):

2003 рік: «Освіта дорослих для безпеки життя»;

2004 рік: «Освіта дорослих для демократії»;

2005 рік: «Освіта дорослих для свободи совісті і віри»;

2006 рік: «Освіта дорослих для збереження роду, землі і води»;

2007 рік: у формі освітньої магістралі єднання Півночі й Півдня України під гаслом «Освіта дорослих для культури ціложиттєвого навчання»;

2008 рік: «Освіта дорослих для безпеки громадян і організацій об'єднаної Європи» за участі офіційних делегацій Республіки Грузія, Республіки Азербайджан, Республіки Вірменія, Республіки Польща, Російської Федерації, Республіки Словаччина, Республіки Чехія у зв'язку з військовим нападом РФ на Республіку Грузія;

2009 рік: «Освіта дорослих для сучасної родини»;

2010 рік: «Освіта дорослих для розуміння й соціального партнерства»;

2011 рік: «Ноосфера для освіти зрілої людини»;

2012 рік: «Освіта дорослих єднає всі покоління»;

2013 рік: «Життя є освіта, а теорія освіти є, власне, теорією життя. Тарас Шевченко»;

2014 рік: «Освіта татового життя»;

2015 рік: «Українська мова – це найперший вчинок свідомої культури порозуміння дорослих людей в Україні»;

2016 рік: «Татусь – мій навчитель»;

2017 рік: «Реабілітаційна Україна для життя, здоров'я й безпеки в Європі»;

2018 рік: «Життя є освіта. Тарас Шевченко».

Міжнародні тижні освіти дорослих в Україні втілюють центральну місію ЮНЕСКО – сприяти здійсненню права кожної людини на освіту протягом усього життя, інтеграції ціложиттєвого навчання і життя. Місія сучасних

енциклопедичних проектів, таких, наприклад, як «Енциклопедія Сучасної України» [Енциклопедія Сучасної...], можна сказати, є аналогічною.

Метою Українського тижня, як і національних тижнів згаданих країн, є інтеграція впродовж життя людини освіти в якнайширших рутинних контекстах, таких як родина і суспільство, освіта, робота і дозвілля, заохочування дорослих, зрілих, літніх і старших людей до продовження власного навчання для якнайповнішої реалізації свого таланту і розкриття різноманітних можливостей. Особлива увага суспільства в ході проведення цих заходів привертається до реалізації таланту дорослих людей з обмеженими фізичними можливостями, розширення знань в царині культури здоров'я і безпеки життя, спільного освітнього зростання кількох поколінь – дідусів і бабусь, тат і мам, синів і дочок.

У справі життєздатного об'єднання людства на основі ціннісних підстав і цільових орієнтирів пріоритетом є ціложиттєва освіта (longlife learning) кожної людини. Ціложиттєвість виступає в сучасному культурно-освітньому контексті як ідея, принцип навчання, якість освітнього процесу, умова становлення людини. Рада Європи визначила ціложиттєве навчання одним з основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти. Воно є також критичним чинником у сферах зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності.

Для України вкрай важливо розвивати індивідуальні практики ціложиттєвого навчання своїх громадян, відновлювати предковічні традиції народного саморуку до власної досконалості, загальносуспільного руху суцільної грамотності Козацької Доби та руху «Просвіт» 19–20 століть, завдяки якому український народ після найважчих втрат відновлював свою життєздатність, сяйво культурної поваги і розквіт усіх наук, мистецтв, власного господарства і промисловості, багаторазово множив число тямущих і здібних, талановитих і геніальних людей, чийі здобутки представлені в духовно-інтелектуальному піднесенні як власної країни, так і більшості інших країн світу.

Протягом останнього двадцятиліття підготовки та проведення двадцяти тижнів для освіти дорослих у різних варіаціях обговорюється питання запровадження в Україні згаданої британської моделі «Навчання навпростець» («Learndirect»²). Розмова щодо цього з керівництвом однієї з найбільших компаній мобільного зв'язку «Київстар» завершилася безрезультатно, хоча її президент Ігор Литовченко стверджує про те, що «Київстар» – соціально відповідальна компанія, дбає про те, аби технології, які стають частиною життя українців, забезпечували якнайбільше користі українським сім'ям і суспільству [Литовченко, с. 5].

² Докладніше про «Learndirect» див.: [Learndirect...].

Звернення з цього питання до публічного акціонерного товариства «Укртелеком», яке «надає повний спектр телекомунікаційних послуг в усіх регіонах країни ... і є лідером ринку швидкісного фіксованого доступу до мережі Інтернет та займає провідні позиції в галузі фіксованої телефонії» [Соціальна відповідальність...], також не увінчалось успіхом.

Яким же може бути раціональне використання інформаційних баз на зразок «Енциклопедії Сучасної України», крім їхнього прямого призначення: служити неупередженим джерелом об'єктивних знань? Яким, окрім іншого, має бути соціальний ефект від енциклопедичного знання? Досягнення соціального ефекту, як і його політичного, економічного, військового та інших вимірів, можливе лише шляхом ширення енциклопедичних знань, наприклад, через національну довідкову службу, про створення якої йдеться у цій статті.

На наш погляд, національне значення індивідуально важливих знань кожного громадянина України незалежно від віку та інших відмінностей є справою загальнонаціональної ваги, а отже, спеціальним законом мало би бути втілено у відкритті безкоштовної телефонної лінії, яка б доповнила наявні в Україні служби екстреної допомоги (101 – службу порятунку Державної служби України з надзвичайних ситуацій, 102 – поліцію, 103 – швидку допомогу, 104 – аварійну службу газу, 109 – довідкову службу) національною довідковою службою «Навчання навпростець». У перспективі всі названі номери екстреної допомоги населенню, крім довідкової, будуть об'єднані в єдиний телефонний номер 112, а тому є ймовірність створення єдиного номера соціальної допомоги, який доповнює довідкову службу соціально важливими для громадян України енциклопедичними знаннями.

Основними засадами національної енциклопедичної довідкової служби «Навчання навпростець» (далі НЕДС НН) вбачаємо такі:

1. На базі певних енциклопедичних ресурсів Всеукраїнське координаційне бюро Міжнародної громадсько-державної програми «Освіта дорослих України», що діє за сприяння Інституту ціложиттєвого навчання ЮНЕСКО, може виконувати індивідуальні запити мільйонів українців на енциклопедичне знання.

2. На відміну від найпоширенішої електронної форми спілкування, телефонна лінія НЕДС НН є прямим спілкуванням з різними категоріями населення, які цього потребують, що має значний психогігієнічний вимір попередження ризикованої і небезпечної поведінки, включаючи суїцидальні наміри додзвонювачів. НЕДС НН в цьому вимірі є психогігієнічною службою країни, а, отже, потужним засобом її суспільної психогігієни для збереження людських життів.

3. Енциклопедичне знання, як і будь-яке знання, буття якого можливе лише у формі актуального мислення людини, існує в ненастанному

русі, збагачуючись у своєму загальносупільному обігу. Виходячи з цієї методологеми, НЕДС НН є засобом нагромадження, уточнення та вдосконалення енциклопедичного знання, у неймовірно значних наслідках чого ми невдовзі зможемо переконатись, адже усне спілкування з мільйонами громадян формуватиме нові, допоки невідомі виміри пізнавальних зацікавлень нації, відтак – виміри її актуального інтелектуального розвитку.

4. Організаційне функціонування НЕДС НН – це чергування консультантів лінії з метою прийому індивідуальних заявок на загальноновживане й рідкісне знання, аналіз та узагальнення яких є створенням пізнавального запиту нації в його індивідуальному різноманітті.

5. Особливою цінністю НЕДС НН є створювані нею обриси пізнавального запиту української нації на неіснуюче знання, яке позначається загальноновживаним терміном «наука» без усвідомлення того, що наука є суміжжям між знанням і незнанням. Цим НЕДС НН формує запит на перспективні дослідження в Україні та їх пріоритетні напрями.

6. Статті сучасних фахових енциклопедій створюють кваліфіковані автори, які самим фактом їх написання засвідчують свою компетентність у відповідних питаннях і проблемах. Логічно, що використання «Енциклопедії Сучасної України» та низки галузевих, регіональних енциклопедій, виданих як академічними, так і позаакадемічними колективами, є джерелом пошуку відповідей на запитання й запити, що надходять на телефонну лінію НЕДС НН. Поряд із цими джерелами, що вже набули статусу загальноновживаного знання, виникатимуть суміжні запитання, проблеми і пізнавальні запити на знання, яке ми вже визначили як рідкісне. В усіх цих випадках для надання обґрунтованої відповіді на запити будуть залучатися відповідні фахівці, які володіють цими рідкісними знаннями або можуть їх здобути в терміни, прийнятні для відповіді додзвонювачам, наприклад, у триденний, тижневий, десятиденний або місячний строк.

7. Виконання пізнавальних запитів, що полягає у підготовці письмових відповідей як матеріалів для майбутніх енциклопедичних статей або уточнень, доповнень до вже наявних, та усному повідомленню їх запитувачам (додзвонювачам) є оплачуваною роботою великої кількості залучених фахівців.

8. Основною базою користувачів – додзвонювачів, запитувачів НЕДС НН, запити яких виконуються за кошти Державного бюджету України, є інваліди всіх нозологій та члени їхніх сімей, загальна чисельність яких нині в Україні становить близько 6 мільйонів осіб і продовжує зростати у зв'язку із вторгненням збройних сил Російської Федерації на територію України, зубожінням більшості населення, недоступності з ба-

гатьох об'єктивних і суб'єктивних причин закладів загальної середньої, вищої, професійної та інших видів освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту для повносправних дорослих та дорослих інвалідів і членів їхніх сімей.

Категорія дорослих, віднесених до цієї основної бази користувачів – додзвонювачів, запитувачів НЕДС НН – має включати також:

- безробітних і членів їхніх сімей;
- переселенців і членів їхніх сімей;
- пенсіонерів;
- молодь у віці до 35 років;
- мам і татусів у відпустках для догляду за дитиною до досягнення 3-річного віку;
- учасників і демобілізованих учасників бойових дій;
- звільнених з місць позбавлення волі до працевлаштування за основним місцем роботи.

Решта дорослих, не віднесених до цієї основної бази користувачів – додзвонювачів, запитувачів НЕДС НН, може стати платниками телефонних запитів так само, як платною є довідкова служба телефонів. Разом з цим з огляду на необхідність культивування соціальної відповідальності бізнесу держава має бути взірцем власної соціальної відповідальності перед своїми громадянами. Це означає, що пізнавальні запити усіх зацікавлених українців, які звертаються до НЕДС НН доцільно фінансувати з Державного бюджету України в однаковій мірі.

Запровадження в нашій державі досвіду телефонної служби Великої Британії «Навчання навпростець» у формі національної енциклопедичної довідкової служби розглядаємо взірцем соціальної відповідальності держави і бізнесу перед усіма своїми громадянами. Сучасні енциклопедичні ресурси України є певною сформованою базою достовірних знань для усіх громадян України незалежно від їхнього віку та інших індивідуальних особливостей. Саме вони можуть бути підґрунтям для створення в Україні своєї національної служби «Навчання навпростець».

ЛІТЕРАТУРА

Енциклопедія Сучасної України: Т. 1–21 / Редкол.: І. М. Дзюба, М. Г. Желзняк та ін.; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Київ, 2001–2019.

Литовченко І. Вступне слово. *Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі: посібник для батьків* / Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2010.

- Соціальна відповідальність компанії «Укртелеком». *Укртелеком: офіційний веб-сайт*. URL: https://new.ukrtelecom.ua/about/sotsIalna_vIdpovIdalnIst (дата звернення: 02.12.2019).
- Learndirect: Official website. 2000. URL: <https://www.learndirect.com> (дата звернення: 02.12.2019).
- Weil M., Martinez F. *The Learning Festivals Guide. An Internationally-Produced Communication Tool In Support of the Launch of the International Adult Learners / Institute of Education Sciences of the US Department of Education*, 2010. URL: <https://www.academia.edu/391643> (дата звернення: 02.12.2019).

REFERENCES

- Dziuba, I. M., Zhelezniak, M. H. et al. (Eds.). (2001-2019). *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [The Encyclopedia of Modern Ukraine]* (21 vols.). Kyiv: NASU Institute of Encyclopedic Research [in Ukrainian].
- Learndirect: Official website*. (2000). Retrieved December 02, 2019, from <https://www.learndirect.com>.
- Lytovchenko I. (2010). *Vstupne slovo [Foreword]*. In *Dity v Interneti: yak navchyty bezpetsi u virtualnomu sviti: posibnyk dlia batkiv [Kids on the Internet: How to teach safety in the virtual world: A guide for parents]*. Kyiv: NAPSU H.S. Kostiuk Institute of Psychology [in Ukrainian].
- Martinez, F. & Weil, M. (2010). *The Learning Festivals Guide. An Internationally-Produced Communication Tool in Support of the Launch of the International Adult Learners*. Institute of Education Sciences of the US Department of Education. Retrieved December 02, 2019, from <https://www.academia.edu/391643>.
- Sotsialna vidpovidalnist kompanii "Ukrtelekom" [Social responsibility of Ukrtelecom JSC] (n. d.). *Ukrtelekom: Official website*. Retrieved December 02, 2019, from https://new.ukrtelecom.ua/about/sotsIalna_vIdpovIdalnIst [in Ukrainian].